

JÓZEF RYZNAR
Akademia Rolnicza
we Wrocławiu

GRUPY ROLNIKÓW WSPÓŁPRACUJĄCE Z DORADCAMI TERENOWYMI (NA PRZYKŁADZIE REJONU TRZEBNICKIEGO)

1. Wprowadzenie

Przeobrażenia w życiu społecznym i gospodarczym po 1989 roku spowodowały zmiany postaw rolników wobec czynników wpływających na efektywność ich gospodarowania. W systemie doradztwa rolniczego uległy przemianom struktury organizacyjne terenowych służb doradczych, polegające na redukcji ich liczebności. Obecnie w gminie pracuje jeden doradca. Szcupłość kadry i stawiane marketingowe zadania przed rolnictwem spowodowały przejście z doradztwa indywidualnego na grupowe. Zastosowanie mają równocześnie metody marketingowo - zarządzające oraz „grupy celowe”. Pierwsza pozwala ustalać rozmiar produkcji rolnej w gospodarstwach pod potrzeby rynku, druga wytwarza więź społeczną wśród rolników w procesie zaspokajania potrzeb doradczych.

Potrzeby wynikają z wymagań podtrzymania równowagi i rozwoju gospodarstw. Pobudzają do aktywności działania. Niektóre przekształcają się w interesy, które za J.Szczepańskim [2] rozumie się, że „... są nadbudowane nad potrzebami, ale nie są z nimi identyczne”. Pozostają one zbieżne z systemem wartości w środowisku rolniczym. Zasadniczym interesem rolników jest utrzymanie takiego rozmiaru produkcji rolniczej, by nadążyć za wymaganiami rynku [1]. Aby temu sprostać, potrzebna jest wiedza zawodowa, odpowiednie kierunki gospodarowania, prestiż w środowisku itp. To mobilizuje do wielorakich działań i rozwoju własnej osobowości, a w konsekwencji do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu.

Wykorzystując wspólnotę interesów rolników terenowe służby doradcze oparły swoją działalność na metodzie „grupy celowej”, dążącej do tworzenia grup producenckich, spółdzielczych czy związkowych, które broniłyby interesów rolników - producentów. Trzyletni okres pracy doradczej w oparciu o metodę „grupy celowej” skłonił do postawienia pytania, na ile udało się ukształtować

grupę rolników indywidualnych. Cel poznawczy sprowadza się do określenia elementów konsolidujących grupę. Cel użyteczny polega na wykazaniu konieczności dalszej pracy doradczej dla kształtowania grup rolników.

W badaniach posłużono się metodą wywiadu z terenową służbą doradczą rejonu trzebnickiego, należącą do Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu. Uzyskane opinie doradców o grupach rolników przedstawiono w sposób uporządkowany względem cech: członkowstwa, identyczności, ośrodków skupienia, cech działania, powiązania członków uregulowanym systemem zewnętrznych czynników ekonomicznych, mających wpływ na wyniki gospodarowania rolników.

Rejon trzebnicki charakteryzuje się korzystną dla produkcji rolnej rzeźbą terenu. Średni wskaźnik bonitacji gleb dla pięciu gmin wynosi 1,03 punktów. Ze względu na warunki przyrodniczo - glebowe prowadzona jest tu wielokierunkowa działalność rolnicza, której odbiciem jest tematyka „grup celowych” zawarta w tabeli 1.

Tabela 1

Tematy „grup celowych”

Lp.	Tematy	Liczba tematów w rejonie
1.	Efektywność uprawy zbóż	2
2.	Technologia uprawy zbóż przeznaczonych na pasze dla zwierząt gospodarskich	1
3.	Uprawa jęczmienia jarego i ozimego	1
4.	Uprawa roślin pastewnych wykorzystywanych jako pasze dla zwierząt gospodarskich	1
5.	Intensyfikacja uprawy ziemniaków na cele konsumpcyjne	1
6.	Poprawa efektywności chowu trzody chlewnej	2
7.	Wzrost wydajności mlecznej krów	1

Doradztwo rolnicze rejonu wypracowało różnorodną problematykę zgodną z warunkami środowiskowymi. Uwzględnia ona zagadnienia technologiczne i organizacyjno - ekonomiczne dla osiągnięcia zakładanych efektów gospodarowania, przewidzianych w programach działania służb i gospodarstw. Stworzone są możliwości do rozwijania przedsiębiorczości szczególnie poprzez produkcję zwierzęcą. Ona to pozwala przetwarzać produkty produkcji roślinnej i przenosić uzysk na wyższy poziom efektywności gospodarowania.

2. Wyniki badań

2.1. Członkostwo w grupach

Dla stworzenia grupy doradcy pracują w dwu kierunkach. Pierwszy zmierza do ustalenia tematyki działania (w oparciu o metodę „marketingowo - zarządzającą”), drugi do ustalenia listy chętnych rolników do współpracy z sobą i z doradcą (z wykorzystaniem metody „grupy celowej”). Czynnością poprzedzającą procedurę doradczą była analiza stanu istniejącego w środowisku rolniczym, tj. w poszczególnych gospodarstwach, wsiach i rejonie działania służb. Poznane problemy rolników, będące kompleksem ich potrzeb doradczych, dążenia ludności wiejsko - rolniczej oraz możliwości ukryte w potencjale ludzkim były istotnymi przesłankami do nanieśienia zmian zmierzających do poprawienia istniejącej sytuacji.

Dostrzeżone przez służbę problemy stanowiły różną skalę ważności dla środowiska. Jednakże nie wszystkie były rozwiązywane. Wybierano najistotniejsze i możliwe do realizacji i poddawano je konfrontacji z warunkami przyrodniczo - ekonomiczno - społecznymi oraz z założeniami programu społeczno - gospodarczego rozwoju środowiska. Określono także korzyści, wynikające z ich rozwiązania w sensie społeczno - gospodarczym oraz w rachunku ekonomicznym. Przygotowane problemy do rozwiązania zaopatrzone w konkretne hasła tematyczne i przedstawiono rolnikom, uwypuklając cel działania. Rolnicy po zapoznaniu się z problematyką i sposobem realizacji zadeklarowali chęć współpracy z sobą i z doradcą tworząc listę członków grupy. Przy doborze do odpowiednich grup tematycznych stawiano kryteria: chęci uczestnictwa, kierunku produkcji gospodarstwa i jego powierzchni użytków rolnych, zbliżonej do średniej w środowisku, średni poziom środków produkcji w gospodarstwie. Dbano, by nie było skrajnie różnych gospodarstw. W ten sposób w rejonie trzebnickim powstało dziewięć grup celowych, skupiających w każdej od 14 do 32 członków w zależności od celu. Wybrano liderów grup, najbardziej aktywnych zawodowo rolników. Każdy z doradców objął opieką dwie grupy, a kierownik zespołu jedną. Rolnicy, którzy deklarowali przynależność do grupy w krótkim czasie zmieniali swoje zaangażowanie w działaniu. Większość jednak pozostała formalnymi uczestnikami. Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele. Za najważniejszą należy uznać duże rozproszenie członków w gminie, w skład której wchodzi kilka sołectw. Kwestia przemieszczania się na spotkania w grupie nie jest łatwa. Nie każdy dysponuje własnym środkiem lokomocji. Poruszanie się za pośrednictwem autobusów linii PKS pochłania wiele wolnego czasu, którego rolnicy nie mają zbyt wiele z uwagi na sezonowość prac w rolnictwie, co wynika ze specyfiki zawodu.

Członkostwo w grupie wymaga pełnienia określonej roli, wynikającej z celu działania. Służby usiłowały nakreślić ją poszczególnym członkom na spotkaniu

integrującym. Każdy z uczestników przyjął ją. Jednakże ze względu na duże rozproszenie w terenie rola członka w grupie pozostawała formalną.

Niekiedy dostrzega się u rolników dwie postawy. Jedna to grzeczność wobec doradcy, który zachęca do udziału w pracy grupowej. Druga natomiast wyraża się w akceptowaniu doradcy jako nośnika informacji rolniczej.

2.2. Identyczność grupy

Identyczność grupy zapewniają wartości materialne oraz symbole. Analizowane grupy nie posiadają żadnego dorobku, gdyż są dopiero tworzone. Identyczność winna zapewnić zasada odrębności, wyrażająca się w poczuciu solidarności. Tymczasem zaobserwowano wiele przykładów łamiących tę zasadę. Jako przykład doradcy podają demonstrację polową z uprawą jęczmienia. Doradca zlecił jednemu z członków grupy uprawę trzech odmian jęczmienia w mieszance. Zaletą jej jest wzajemne oddziaływanie na siebie roślin, co przeciwdziała rozprzestrzenianiu się chorób grzybowych i nie zachodzi wtedy potrzeba stosowania chemicznych środków ochrony roślin, a przez to obniża się koszty jednostkowe uprawy jęczmienia. Doradca umówił się również z rolnikiem, by zbiór jęczmienia rozprowadził wśród pozostałych członków grupy celem upowszechnienia uprawy mieszanek odmianowych. Tymczasem do rolnika prowadzącego demonstrację zwrócił się kupiec z województwa leszczyńskiego, oferujący wyższą cenę za całość zbioru. W konsekwencji oczekiwany materiał siewny trafił na inny teren, przez co ucierpiała praca doradcza w grupie.

Niektórzy rolnicy źle rozumieją solidarność. Widzą oni tylko siebie, brak im świadomości wspólnoty interesów. Rodzi się zatem potrzeba przybliżenia wiedzy upogładowionej konkretnymi przykładami. Wiele do spełnienia w tym zagadnieniu ma system pozaszkolnej oświaty rolniczej.

2.3. Ośrodki skupienia

Do niedawna miejscem skupień rolników były świetlice, kluby młodego rolnika, gminne ośrodki kultury, szkoły. Wiele tych placówek wykupiono względnie zamieniono na sklepy lub inne punkty użyteczności. Obecnie rolnicy spotykają się w mieszkaniach poszczególnych członków grupy. Nie zawsze jednak gospodynie i gospodarze są chętni do przyjmowania gości, ze względu na różnice standardowe pomieszczeń w domach.

Poza ośrodkiem skupienia dla grupy ważne są symbole. W państwach zachodnich członkowie podobnych grup posiadają jednakowe czapki lub kurtki względnie znaczki (emblematy). Jest to możliwe i u nas, pod warunkiem uzyskania identyczności i osiągnięcia przez grupę dorobku materialnego, aby nabyć wybrany symbol. Niewątpliwie dorobek materialny grupy stwarza podstawę jej istnienia, umożliwia działanie i sprawowanie władzy i wpływanie na inne zbiorowości.

2.4. Cele grupy

Cel główny grupy ukryty jest w temacie wyznaczającym działanie. Jego realizacja wymaga sprecyzowania szczegółowych celów i doboru określonych zadań, które znajdują się w programach działania poszczególnych grup.

W badanym terenie, przy zadaniach wyznaczono (dobrano) osoby odpowiedzialne za ich realizację, ponieważ jednostka przez wykonanie zadania dąży do samorealizacji i wytyczania nowych zamierzeń. Podtrzymuje to stosunki wytworzone między członkami i wolę zbiorową grupy. Natomiast zadania nie podporządkowane konkretnym osobom należą do wszystkich i do nikogo. W takich przypadkach służby doradcze czynią siebie odpowiedzialnymi za ich wykonanie, mając na uwadze trudności poszczególnych rolników, jak: odległości w terenie, terminowość, itp. W ten sposób zwalnia się członków z wypełniania ich funkcji co doprowadza do utraty poczucia sensu istnienia grupy, poczucia własnej ważności i satysfakcji we współuczestniczeniu w ważnym dziele dla grupy.

2.5. Powiązanie członków uregulowanym systemem zewnętrznych czynników ekonomicznych mających wpływ na wyniki gospodarowania

Spłot wielu zewnętrznych czynników ekonomicznych utrudnia tworzenie się grup rolników. Doradcze służby terenowe rejonu trzebnickiego podają na to kilka przykładów:

- a) Spółdzielnia Mleczarska w Trzebnicy obniżyła cenę jednostkową mleka w trakcie tworzenia się grupy. Fakt ten spowodował niechęć rolników do podtrzymywania pracy doradczej realizującej cel: „Wzrost wydajności mlecznej krów”. Większość członków zaniechała współpracy z doradcą, a niektórzy przeszli do innych grup o tematyce poświęconej paszom i trzodzie chlewnej. Rozbijanie kiełkującej dopiero współpracy i tworzenie w krótkim czasie nowych zainteresowań nie sprzyja konsolidacji grup.
- b) W okresie powstawania grup rolnicy nie znali cen finalnych swoich produktów ani miejsc ich sprzedaży. To nie sprzyjało planowaniu rozmiaru produkcji ani pracy doradczej.
- c) W okresie tworzenia grup znaczne wzrosty ceny artykułów do produkcji rolnej, natomiast ceny produktów rolnych utrzymywały się na tym samym poziomie albo też obniżały się. W konsekwencji doprowadzało to do pomniejszania się dochodów ludności i ograniczania wprowadzania innowacji wymagających nakładów materiałowo - pieniężnych.
- d) W Trzebnicy powstała firma „Frucpol”. Rolnicy poznali ją i w krótkim czasie skupili się wokół niej. Zaczęła rozwijać się praca doradcza

w zakresie technologii upraw warzyw i owoców. Funkcjonowanie firmy trwało jednak krótko. Ogłoszono jej upadłość. Rolnicy, którzy rozwinęli produkcję pod jej potrzeby zmuszeni byli szukać nowych odbiorców lub ograniczyć produkcję.

Przytoczone przykłady nie konsolidują grup. Nie można mówić o ich strukturze społecznej, gdyż taka się nie wytworzyła.

Analizowane elementy tworzenia grup wzajemnie się zazębiają i tworzą komplementarną całość. Tym samym tworzą układ społeczny dla przebiegu zjawisk i procesów życia wsi, z czego zdaje sobie sprawę służba doradcza. To ona przychodzi z pomocą rolnikom, przygotowując ich do przyszłych struktur organizacyjnych wsi i do rozwoju rolnictwa. Zamierzenia swoje chce osiągnąć, scalając metody „marketingowo - zarządzającą” z „grupą celową”. Nie ma jeszcze ewidentnych rezultatów tej pracy. Nie powstały spodziewane grupy producenckie czy spółdzielcze, ponieważ do podejmowania nowych zadań ludzi należy wcześniej przygotowywać. Zasada ta odnosi się też do życia społeczno - gospodarczego.

W nowych uwarunkowaniach należy tworzyć zorganizowane grupy rolników dla reprezentowania swoich interesów zawodowych. Mimo tego działalność służb w oparciu o właściwie dobrane metody ocenić należy pozytywnie.

* * *

Przedstawiony materiał pozwala sformułować następujące wnioski:

1. Praca doradcza terenowych służb w oparciu o metodę „grupy celowej” nie wytworzyła grup producenckich rolników. Jednakże jest to metoda odpowiednia, dająca możliwość konsolidowania producentów rolnych dla obrony i reprezentowania swoich interesów.
2. Praca doradcza w oparciu o metodę „grupy celowej” winna być kontynuowana ze względu na długotrwały proces zmiany postaw ludzi dorosłych.
3. Nieuregulowane ekonomiczne czynniki zewnętrzne gospodarstw utrudniają tworzenie się grup producenckich rolników.

LITERATURA

- [1] Kromer T.: Marketing. „Księgarnia” 1992.
- [2] Szczepański J.: Elementarne pojęcia socjologii. PWN, Warszawa 1972.